

Η ανάπτυξη των παιδιών σε σχέση με την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας: η εμπειρία από τη Μεγάλη Βρετανία¹

Edward C. Melhuish

University of Wales, Department of Psychology

Μετάφραση: Κωνσταντίνος Γ. Πετρογιάννης

Η αύξηση του πληθυσμού των εργαζομένων γυναικών είναι πλέον μια αμετάκλητη πραγματικότητα σε παγκόσμια κλίμακα. Στη Μεγάλη Βρετανία σημειώθηκε μια ετήσια αύξηση του γυναικείου εργατικού δυναμικού της τάξεως του 2,4% μεταξύ των ετών 1983 και 1989. Στην Ελλάδα η ετήσια αύξηση έφτασε το 1,9% και για το σύνολο των κριτών-μελών της Ε.Ο.Κ. το 1,8% (Maruani, 1992). Αυτές οι αυξήσεις στον αριθμό των εργαζόμενων γυναικών συνοδεύονται και από ένα αυξανόμενο αίτημα για την παροχή υπηρεσιών παιδικής φροντίδας έξω από το σπίτι. Αυτά τα φαινόμενα φαίνεται να χαρακτηρίζουν όλα τα δυτικά βιομηχανοποιημένα κράτη. Τέτοιες τάσεις παρουσιάζονται τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες (Phillips, 1991) και τον Καναδά (Goelman, 1992) όσο και στην Ευρώπη. Αυτές οι αλλαγές στην κοινωνία έχουν προκαλέσει ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον πάνω στο θέμα της ημερήσιας φροντίδας των παιδιών και τις πιθανές συνέπειές της στην ανάπτυξή τους. Η φροντίδα του παιδιού μπορεί να προσφερθεί σε διάφορα πλαίσια, τόσο μέσα όσο και έξω από το σπίτι της οικογένειας. Αναπόφευκτα έχουν ανακύψει διάφορα ερωτήματα γενικού ενδιαφέροντος τα οποία προβάλλονται μέσα από την σχετική έρευνα. Τέτοια ερωτήματα είναι: Είναι η μορφή ημερήσιας φροντίδας επιζήμια για τα παιδιά; Ποια μορφή φροντίδας είναι η καλύτερη για τα παιδιά; Τι σημαίνει καλής ποιότητας φροντίδα του παιδιού;

Η ποιότητα της παιδικής φροντίδας

Η έρευνα στο χώρο της εξελικτικής ψυχολογίας έχει δείξει ότι αρκετές από τις εμπειρίες του μικρού παιδιού μπορεί να έχουν κάποιες πιθανές συνέπειες για την ανάπτυξη και την καλή του φυσική και ψυχική κατάσταση. Κάποιες από αυτές τις εμπειρίες μπορεί να ισοδυναμούν με την ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας. Με άλλα λόγια, καλής ποιότητας φροντίδα του παιδιού είναι εκείνη η οποία είναι ωφέλιμη για την ανάπτυξή του. Εδώ εντάσσονται εμπειρίες όπως η αλληλεπίδραση παιδιού - ενήλικα, η αλληλεπίδραση μεταξύ συνομηλικών, οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι προ-

σαρμοσμένες στο εξελικτικό του στάδιο δραστηριότητες, η υγιεινή και η ασφάλεια και τέλος κατά πόσο τα παιδιά είναι ευτυχημένα. Οι διάφορες πτυχές αυτών των εμπειριών θα παρουσιαστούν εκτενέστερα.

Η αλληλεπίδραση παιδιού - ενήλικα

Αρκετές μελέτες που έχουν διεξαχθεί σε διάφορους τύπους ημερήσιας φροντίδας και μέσα και έξω από το σπίτι, έχουν παρουσιάσει ευρήματα θετικά για την ανάπτυξη των παιδιών. Ένα τέτοιο εύρημα είναι η καλύτερη γλωσσική και διανοητική εξέλιξη που συνδέεται με διάφορες πλευρές της

αλληλεπίδρασης ενήλικα - βρέφους όπως η στοργή, η επικοινωνία και ανταπόκριση με ευαισθησία και αμεσότητα (Carew, 1980, Clarke-Stewart 1973, και Goelman and Pence, 1987). Η μέχρι στιγμής έρευνα στα πλαίσια της οικογένειας έχει εντοπίσει ότι η συναισθηματική επαφή και η αλληλεπίδραση με άμεση ανταπόκριση συμβάλλουν στην ανάπτυξη ασφαλών δεσμών (Ainsworth, Blehar, Waters and Wall, 1978) και φαίνεται ότι παρεμφερείς διαδικασίες θα λειτουργούν και στους διάφορους τύπους ημερήσιας φροντίδας.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ συνομηλίκων

Έχει παρατηρηθεί ότι τα παιδιά αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες εκεί όπου έχουν μεγαλύτερη εμπειρία από την αλληλεπίδρασή τους με συνομηλίκους. Τέτοια ευρύματα έχουν παρουσιαστεί από τους Andersson (1989) και Howes (1988) για τα παιδιά που δέχονταν ημερήσια φροντίδα. Έχει όμως επίσης βρεθεί ότι τα κοινωνικά μειονεκτούντα παιδιά μπορεί να μην ωφεληθούν (McGuire, 1991). Ένα από τα μεγαλύτερα οφέλη της εξάπλωσης της κίνησης των ομάδων - παιχνιδιού [playgroups] στη Μεγάλη Βρετανία είναι οι αυξανόμενες ευκαιρίες για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αναπτύσσουν τις ικανότητές τους κατά την αλληλεπίδρασή τους με συνομηλίκους. Τέτοιες ευκαιρίες έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία με τη γενική μείωση του μεγέθους της σύγχρονης οικογένειας, την αυξανόμενη κινητικότητα των οικογενειών, και άλλους παράγοντες που έχουν οδηγήσει σε μια απομόνωση των οικογενειών με μικρά παιδιά και κατ' επέκταση στη μείωση ευκαιριών για παιχνίδια μεταξύ παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Διαπροσωπικές σχέσεις

Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του πρώτου έτους της ζωής του παιδιού είναι η ανάπτυξη συναισθηματικού δεσμού (attachment) με τους βασικούς ανθρώπους που το φροντίζουν, π.χ. τη μητέρα. Οι σχέσεις που χαρακτηρίζονται από ασφαλείς συναισθηματικούς δεσμούς στο πλαίσιο της οικογένειας, συνδέονται με ένα ευρύ φάσμα εξελικτικών πλεονεκτημάτων για το παιδί (Sroufe, 1989). Εκεί όπου υπάρχει μια ζεστή και ασφαλή σχέση μεταξύ ενός ενήλικα και του παιδιού, το παιδί είναι πιο ικανό να χρησιμοποιήσει τον ενήλικα ως μέσο για να διερευνήσει το περιβάλλον. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές τόσο στην εντός όσο και στην εκτός σπιτιού ημερήσια φροντίδα, όπου οι ενήλικοι με τους οποίους το παιδί έχει αναπτύξει έναν ασφαλή δεσμό εκπληρώνουν πιο συχνά αυτήν τη λειτουργία απ' ότι οι ενήλικοι με τους οποίους το παιδί έχει αναπτύξει ανασφαλείς δεσμούς. Τα ερευνητικά πορίσματα δείχνουν ότι η μορφή του συναισθηματικού δεσμού έχει επιπτώσεις και στη μελλοντική κοινωνική και συναισθηματική υγεία του παιδιού. Ένας ανασφαλής δεσμός κατά την βρεφική ηλικία έχει συνδεθεί με διάφορες διαταραχές της μεταγενέστερης εξέλιξης όπως υπερεξάρτηση, χαμηλές κοινωνικές επιδόσεις, επιθετικότητα και χαμηλή αυτοεκτίμηση (Sroufe, 1989). Τα νήπια εκδηλώνουν διαφορετικά μοτίβα κοινωνικής αλληλεπίδρασης όταν βρίσκονται με κάποιους ενήλικους για μεγάλο χρονικό διάστημα και σε σταθερή βάση παρά με κάποιους που εναλλάσσονται τακτικά (Howes and Hamilton, υπό δημοσίευση). Τα μικρά παιδιά που μαθαίνουν να επικοινωνούν, συχνά θα χρησιμοποιήσουν ένα καθαρά δικό τους προσωπικό λόγο ή χειρονομίες. Ένας οικείος ενήλικος που φροντίζει το παιδί δείχνει να είναι σε θέση να ανταποκριθεί γρήγορα και

κατάλληλα, ενώ αντίθετα, ένας καινούριος ανοίκειος ενήλικος μοιάζει μάλλον να αποτυγχάνει να κατανοήσει το ιδιαίτερο είδος της επικοινωνίας και έτσι δεν μπορεί να προχωρήσει σε άμεση ανταπόκριση. Στις σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων η θετικά κοινωνική (prosocial) συμπεριφορά και το πιο σύνθετο παιχνίδι ρόλων αναπτύσσονται καλύτερα μεταξύ στενών φίλων (Young and Lewis, 1979). Συνεπώς, σταθερές ομάδες συνομηλίκων φαίνονται να καλλιεργούν πιο προχωρημένες κοινωνικές δεξιότητες. Έτσι, η σταθερότητα της φροντίδας μοιάζει να συνδέεται στενά με τη φύση των διαπροσωπικών σχέσεων που το παιδί διαμορφώνει με τους ενήλικες και τους συνομηλίκους του και τις πιθανές συνέπειες αυτών των σχέσεων για τη μελλοντική ανάπτυξή του.

Τα τελευταία χρόνια έχει ξεσπάσει μια έντονη διαμάχη που αφορά στο κατά πόσο η ημερήσια φροντίδα συνδέεται με ανασφαλείς συναισθηματικούς δεσμούς ή όχι. Αυτό είναι η σύγχρονη εκδοχή του ερωτήματος: Είναι η ημερήσια φροντίδα κακή για τα παιδιά; Τα πορίσματα ερευνών που έγιναν στην Αμερική έδειξαν ότι εκτεταμένη μη-αποκλειστική μητρική φροντίδα κατά το πρώτο έτος της ζωής του παιδιού αυξάνει τις πιθανότητες ενός ανασφαλούς δεσμού με τη μητέρα και κατά συνέπεια και τις πιθανότητες μεταγενέστερων διαταραχών της ανάπτυξης (Belsky, 1988). Αυτή η διαμάχη έχει προκαλέσει τόσο ενδιαφέρον που η κυβέρνηση των ΗΠΑ χρηματοδότησε μια μεγάλη μελέτη για τη διερεύνηση αυτού του θέματος. Αυτό όμως θα το διαπραγματευτούμε στη συνέχεια.

Δραστηριότητες προσαρμοσμένες στο εξελικτικό στάδιο του παιδιού

Τα μικρά παιδιά μαθαίνουν συνεχώς για το περιβάλλον και τους ανθρώπους που τα

περιβάλλουν. Ο τρόπος κατά τον οποίο διαμορφώνονται οι εμπειρίες επηρεάζει και το πώς αναπτύσσεται η μάθηση (Brown and Ferrara, 1985, και Vygotsky, 1981). Οι μαθησιακές ευκαιρίες είναι με σαφήνεια προσχεδιασμένες μέσα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Συχνά όμως είναι και επακόλουθο των καθημερινών δραστηριοτήτων των παιδιών. Τα παιδιά ολοφάνερα θα ωφεληθούν περισσότερο από περιβάλλοντα τα οποία παρέχουν τις καταλληλότερες μαθησιακές ευκαιρίες. Πράγματι, βαριούνται και πιθανότατα δυσανασχετούν σε καταστάσεις που δεν προσφέρουν ερεθίσματα.

Υγιεινές και ασφαλείς συνθήκες

Η σημασία της υγείας και της ασφάλειας είναι εμφανής. Ένα παιδί που αρρωσταίνει ή τραυματίζεται από το περιβάλλον του δεν έχει κανένα όφελος από αυτό. Επίσης ένα επικίνδυνο περιβάλλον ωθεί τους εκάστοτε υπεύθυνους για την φροντίδα του παιδιού να ενδιαφερθούν περισσότερο για την αποφυγή πιθανών κινδύνων και λιγότερο για τη βελτίωση των εμπειριών των παιδιών. Μια τέτοια κατάσταση θα τους οδηγήσει να ελέγχουν ιδιαίτερα τις κινήσεις των παιδιών κι έτσι να περιορίζουν την εξερεύνηση που είναι ένας βασικός μηχανισμός μάθησης.

Πόσο ευτυχημένα είναι τα παιδιά;

Αν οι πτυχές των εμπειριών που αναφέραμε ως τώρα παρέχονται στα παιδιά, τότε θα είναι γενικά ευτυχημένα και ικανοποιημένα. Αν τα παιδιά είναι γενικά δυσανεκτικά τότε κάτι πάει στραβά. Η έμφαση σε μια τέτοια πλευρά της φροντίδας ξεκινάει από μια ανθρωπιστική ιδεολογία. Υπάρχουν ακόμα ενδείξεις των θετικών επιδράσεων σε διάφορες πλευρές της ανά-

πτυξης: η μάθηση νέων εννοιών προχωρεί πιο αποτελεσματικά όταν τα παιδιά βρίσκονται σε μια «χαρούμενη» συναισθηματική κατάσταση. Τα δυσαρεστημένα παιδιά δεν εξερευνούν το περιβάλλον τους και συχνά αποκόπτονται από τον έξω κόσμο. Είναι επίσης αλήθεια ότι η επικοινωνία προχωρεί πιο αποτελεσματικά όταν τα παιδιά έχουν μια χαρούμενη ψυχολογική διάθεση. Έτσι τα οφέλη όλων των ειδών της αλληλεπίδρασης μοιάζουν να αυξάνονται όταν και το συναισθηματικό κλίμα είναι ελκυστικό.

Όλες αυτές οι πτυχές των εμπειριών του παιδιού μαζί συνιστούν έναν ορισμό της ποιότητας της ημερήσιας φροντίδας. Ένας τέτοιος ορισμός σημαίνει ότι η ποιότητα της φροντίδας είναι πολυδιάστατη και κάποιος τύπος φροντίδας μπορεί να έχει έναν υψηλό δείκτη σε μια διάσταση και χαμηλό σε κάποια άλλη. Υπάρχει ένας αριθμός παραγόντων που συμβάλλουν στην ποιότητα της παιδικής φροντίδας σε σχέση με τις πτυχές των εμπειριών που ήδη αναφέρθηκαν. Αυτοί οι δομικοί παράγοντες περιλαμβάνουν το μέγεθος της ομάδας, την αναλογία παιδιών:ενηλίκων, την εκπαίδευση του ενήλικα που φροντίζει το παιδί, τη σταθερότητα των ενηλίκων, τις συνθήκες εργασίας τους, τον εξοπλισμό και τις συνθήκες στέγασης. Η καλής ποιότητας φροντίδα είναι πιθανότερο να επιτευχθεί, χωρίς βέβαια αυτό να είναι πάντα εγγυημένο, όταν αυτοί οι παράγοντες παρέχονται σε ικανοποιητικό βαθμό.

Η ημερήσια φροντίδα στη Μεγάλη Βρετανία

Οι φορείς που προσφέρουν ημερήσια φροντίδα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας στη Μεγάλη Βρετανία περιλαμβάνουν συγγενείς, παιδοκόμους [childminders], βρεφονηπιακούς σταθμούς [day nurseries], νταντάδες [nannies], τάξεις νηπιαγωγείου [nursery education], και ομάδες παιχνιδιού [play-

groups]. Όμως τα δύο τελευταία προσφέρονται μόνο για παιδιά 3-5 χρόνων και τότε πάλι είναι συνήθως μόνο μερικής χρονικής διάρκειας. Έτσι, αυτοί οι δύο τύποι μπορεί να θεωρηθούν μόνο συμπληρωματικοί κάθε συστήματος ημερήσιας φροντίδας που χρησιμοποιείται από τις εργαζόμενες μητέρες. Η ημερήσια φροντίδα πλήρους διάρκειας προσφέρεται από συγγενείς, παιδοκόμους, βρεφονηπιακούς σταθμούς και νταντάδες.

Συγγενείς

Ανέκαθεν ήταν κλασσικό φαινόμενο η βασική πηγή μη-μητρικής φροντίδας του παιδιού να είναι οι συγγενείς. Κατά το 1982 το 52% των παιδιών προσχολικής ηλικίας εργαζομένων γυναικών με πλήρη απασχόληση, βρισκόνταν κάτω από την φροντίδα συγγενών. Η γιαγιά ήταν στη μεγάλη πλειοψηφία ο πιο κοντινός συγγενής που πρόσφερε αυτή την υπηρεσία.

Παιδοκόμοι

Ο όρος αναφέρεται σε ένα μη συγγενικό πρόσωπο που φροντίζει το παιδί στο σπίτι του (του παιδοκόμου δηλαδή), με χρηματική αμοιβή. Για την εργαζόμενη μητέρα που δεν έχει συγγενείς, η παιδοκόμος ήταν μια συχνή περίπτωση παροχής ημερήσιας φροντίδας. Κατά το 1980, το 26% των παιδιών προσχολικής ηλικίας εργαζομένων μητέρων με πλήρη απασχόληση, φροντίζονταν από παιδοκόμους.

Νταντάδες

Ο όρος «νταντά» χρησιμοποιείται όταν αναφέρεται σε μια γυναίκα που πληρώνεται για να φροντίσει τα παιδιά στο σπίτι. Για μεγάλο διάστημα υπήρξε θεσμός στη

Βρετανία. Σε όλον τον 19ο αιώνα οι οικογένειες μεσαίων και ανώτερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων προσλάμβαναν νταντάδες, ενέργεια που δεν έχει καμία σχέση με τη γυναικεία επαγγελματική απασχόληση μια και οι γυναίκες αυτών των τάξεων δεν αναζητούσαν εργασία. «Προς το τέλος του 19ου αιώνα σπάνια αναγνωρίζοσυν ότι ανήκες στη μεσαία τάξη αν δεν είχες και μια νταντά για τα παιδιά σου» (Gathore - Hardy, 1972). Η περίοδος ακμής των Βρετανών νταντάδων ήταν μεταξύ 1850 και 1939, αλλά η νταντά παρέμεινε σαν συστατικό στοιχείο της κοινωνικής οικολογίας της άρχουσας τάξης. Σήμερα έχει περάσει σε μια φάση αναγέννησης μεταξύ των μεσοαστικών ομάδων όπου παρουσιάζεται η μεγαλύτερη ζήτηση λόγω του αυξανόμενου αριθμού των υψηλόμισθων επαγγελματικά γυναικών στην αγορά εργασίας. Στη Μεγάλη Βρετανία 6.200 νηπιοβρεφοκόμοι αποφοιτούν κάθε χρόνο και γύρω στο 40% από αυτές τις γυναίκες γίνονται νταντάδες.

Βρεφονηπιακοί σταθμοί

Η σημερινή παροχή υπηρεσιών από τους βρεφονηπιακούς σταθμούς διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: σταθμοί κοινωνικών υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης και ιδιωτικοί σταθμοί. Οι υπερπλήρεις σταθμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης προορίζονται για παιδιά που θεωρούνται ότι έχουν την ανάγκη κάποιας παραπάνω βοήθειας ή ανήκουν σε «ομάδες κινδύνου». Επίσης, αυτοί οι σταθμοί δεν χρησιμοποιούνται σε μεγάλη έκταση από οικογένειες με διπλό εισόδημα (εργαζόμενοι μητέρα και πατέρας). Οι ιδιωτικοί βρεφονηπιακοί σταθμοί μπορεί να λειτουργούν σε ένα χώρο εργασίας ή στα πλαίσια της κοινότητας ή εθελοντικού οργανισμού ή να ανήκουν σε ιδιώτες ή εταιρείες. Οικογένειες με διπλό εισόδημα που χρησιμοποιούν σταθμούς θα στείλουν

τα παιδιά τους σε ιδιωτικούς σταθμούς, μια και σχεδόν πάντοτε δε θα πληρούν τα κριτήρια ώστε να κερδίσουν μια θέση σε αυτούς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Κατά το 1980, περίπου 4% των εργαζόμενων μητέρων χρησιμοποιούσαν σταθμούς (Martin and Roberts, 1984). Η χρήση των σταθμών γνώρισε μια ραγδαία αύξηση κατά την τελευταία δεκαετία.

Η Έρευνα στο Χώρο της ημερήσιας φροντίδας στη Μεγάλη Βρετανία

Για την πλειοψηφία των εργαζόμενων μητέρων η ημερήσια φροντίδα του παιδιού περιορίζεται στους συγγενείς, τις παιδοκόμους ή τους ιδιωτικούς σταθμούς μια και οι νταντάδες κατά βάση χρησιμοποιούνται από τις πιο εύπορες οικογένειες. Η μεγαλύτερη και πιο πρόσφατη μελέτη στη Μεγάλη Βρετανία εξέτασε τέσσερις ομάδες νοικοκυριών με διπλό εισόδημα (Melhuish, 1991). Αυτή η μελέτη με δείγμα 250 παιδιά διερεύνησε ακέραιες οικογένειες (και με τους δύο γονείς) που είχαν αποκτήσει το πρώτο τους παιδί. Για τρεις από τις ομάδες η μητέρα θα επέστρεφε στην εργασία της με πλήρες ωράριο και θα χρησιμοποιούσε συγγενείς, παιδοκόμους ή σταθμούς για την παροχή υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας, ενώ στην τέταρτη ομάδα οι μητέρες παρέμειναν σπίτι και δεν χρησιμοποιούσαν συστηματικά κάποιο τύπο ημερήσιας φροντίδας.

Οι μητέρες και τα παιδιά προσεγγίστηκαν όταν το παιδί ήταν 5 μηνών, 18 μηνών, 3 χρονών και 6 χρονών. Οι ενήλικες που ήταν επιφορτισμένοι με την φροντίδα του παιδιού δέχτηκαν επίσης μια επίσκεψη όταν το παιδί ήταν 18 μηνών και 3 χρονών.

Το πρώτο στάδιο της έρευνας ορίστηκε στους 5 μήνες μετά τον τοκετό γιατί στη Μεγάλη Βρετανία η νομοθετημένη άδεια εγκυμοσύνης εκτείνεται ως και 29 εβδομά-

δες μετά τον τοκετό. Έτσι, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος δεν είχε ακόμη επιστρέψει στην εργασία και δεν είχε αρχίσει η οργανωμένη ημερήσια φροντίδα. Μπορούσαν λοιπόν να γίνουν συγκρίσεις μεταξύ των τεσσάρων ομάδων προτού η απόκτηση νέων εμπειριών θα μπορούσε να προκαλέσει κάποιες συνέπειες. Τα παιδιά στις τέσσερις ομάδες δε διέφεραν σ' αυτή τη φάση ως προς το εξελικτικό τους στάδιο ή την ιδιοσυγκρασία τους. Παρόλ' αυτά, από τα ημερολόγια δραστηριοτήτων του παιδιού που κράτησε η μητέρα για μια εβδομάδα, προέκυψε το στοιχείο ότι τα παιδιά που θα δέχονταν ημερήσια φροντίδα πλήρους διάρκειας είχαν σε μεγαλύτερο βαθμό την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας πριν ακόμα οι μητέρες επιστρέψουν στην εργασία τους. Αυτό ίσως αντικατοπτρίζει την ανάγκη των γυναικών να φέρουν σε πέρας πολλές δουλειές του νοικοκυριού πριν επιστρέψουν στη δουλειά τους κι έτσι χρειάζονται κάποιο ελεύθερο χρόνο από τις ευθύνες του παιδιού. Επίσης, κατά την πρώτη αυτή φάση της μελέτης, οι παρατηρήσεις της αλληλεπίδρασης μητέρας - βρέφους απέδειξαν ότι δεν υπήρχαν στο σύνολό τους διαφορές μεταξύ των ομάδων που χρησιμο-

ποιούσαν κάποια μορφή ημερήσιας φροντίδας ως προς το μοτίβο των αλληλεπιδράσεων μητέρας - παιδιού. Υπήρχε παρόλα αυτά ένα απροσδόκητο αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης με το φύλο του παιδιού. Οι γυναίκες που δε θα επέστρεφαν στην εργασία τους έτειναν να δείχνουν μεγαλύτερη αλληλεπίδραση με το παιδί αν το παιδί ήταν αγόρι. Μια τέτοια διαφορά ως προς το φύλο του παιδιού δεν προέκυψε για τις γυναίκες που θα επέστρεφαν στην εργασία τους (Melhuish, Moss, Mooney and Martin, 1991). Όταν τα παιδιά ήταν 18 μηνών προσεγγίστηκε ο κύριος υπεύθυνος για τη φροντίδα του παιδιού και έγιναν συνεντεύξεις μαζί του και με τη μητέρα καθώς και οι παρατηρήσεις της σχετικής αλληλεπίδρασης. Σε αυτό το χρονικό σημείο εκείνα τα παιδιά που δέχονταν ημερήσια φροντίδα θα είχαν την εμπειρία φροντίδας πλήρους χρονικής διάρκειας τουλάχιστον για 9 μήνες, και συνήθως 12 μήνες. Μερικά από τα χαρακτηριστικά των υπεύθυνων για τη φροντίδα των παιδιών παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Οι διαφορές στην αναλογία παιδιών: ενήλικων που παρουσιάζονται σε αυτό τον πίνακα αναφέρονται στην αναλογία των παιδιών προς το προσωπικό που εργάζεται.

Πίνακας 1: Χαρακτηριστικά Πλαισίων Παροχής Υπηρεσιών Παιδικής Φροντίδας

	Συγγενείς	Παιδοκόμοι	Σταθμός
Μέσο μέγεθος ομάδας	1.3	2.5	7.5
Διακύμανση	1-3	1-5	6-12
Μέση αναλογία παιδιών : ενήλικα	1.3	2.5	4.6
Διακύμανση	1-3	1-5	2.4-8.5
Μέση ηλικία ενηλίκων	51	38	31
Διακύμανση	27-62	26-55	18-57
% με δίπλωμα ασκήσεως επαγγέλματος νηπιοβρεφοκόμου	0	14	80
% φροντιστών που ήταν και οι ίδιοι γονείς	100	98	31

Κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων σημειώθηκε ότι η αναλογία παιδιών : ενηλίκων για τους σταθμούς ήταν συχνά χειρότερη απ' ότι δείχνει ο Πίνακας 1.

Στα πλαίσια αυτής της μελέτης προσεγγίστηκαν 31 ιδιωτικοί σταθμοί της ευρύτερης περιφέρειας του Λονδίνου που είχαν έγκριση να δέχονται βρέφη κάτω του ενός χρόνου. Σε 18 από τους σταθμούς υπήρχε τουλάχιστον ένα παιδί που συμμετείχε στη μελέτη. Ακόμη και γι' αυτούς τους σταθμούς με ένα μόνο παιδί από το συνολικό δείγμα, έγινε πλήρης παρατήρηση των δραστηριοτήτων και αλληλεπιδράσεων.

Από αυτές τις συνεντεύξεις με το προσωπικό στους ιδιωτικούς σταθμούς προέκυψαν τα βασικά χαρακτηριστικά τέτοιων σταθμών. Εικοσιδύο από εκείνους τους σταθμούς λειτουργούσαν σε κάποιο χώρο εργασίας, επτά από κοινοτικές οργανώσεις και δύο από ιδιώτες. Η στέγαση ποίκιλε κατά περίπτωση. Δύο σταθμοί είχαν χτιστεί ειδικά γι' αυτό το λόγο ενώ οι υπόλοιποι στεγαζόνταν σε κτίρια που είχαν μετατραπεί και αυτές οι μετατροπές διέφεραν από ελάχιστες έως εκτεταμένες. Το προσωπικό έκανε παράπονα για τη στέγαση σε πάνω από τους μισούς σταθμούς. Το πιο συχνό σχετικό παράπονο αφορούσε στον ανεπαρκή χώρο. Ο αριθμός των παιδιών σε αυτούς τους σταθμούς κυμαινόταν από 12 έως 50, αν και ένα κέντρο που συνδύαζε σταθμό με κάποιες τάξεις νηπιαγωγείου είχε 88 παιδιά. Πάντοτε παρουσιάζόταν μεγάλη ζήτηση θέσεων, ιδιαίτερα για βρέφη. Το 80% του προσωπικού είχε δίπλωμα ασκήσεως επαγγέλματος νηπιοβρεφικόμου, αλλά μόνο 31% ήταν και οι ίδιες μητέρες. Ο κανονισμός λειτουργίας των σταθμών ήταν από ελάχιστος έως ανύπαρκτος. Ήταν φανερό ότι οι σταθμοί ήταν μάλλον απομονωμένοι με κάποια μικρή επαφή μόνο, είτε μεταξύ τους είτε με κάποιον άλλο φορέα παροχής υποστήριξης. Ο μισθός του προσωπικού και οι συνθήκες εργασίας ήταν εξίσου χαμηλές

αντικατοπτρίζοντας το βασικό δίλημμα της παιδικής μέριμνας: «Πως να προσφέρεις καλής ποιότητας υπηρεσίες στα παιδιά σε τιμή τέτοια που οι γονείς να μπορούν να πληρώσουν ενώ παράλληλα να προσφέρεται και καλός μισθός και συνθήκες για το προσωπικό». Αυτό το δίλημμα απαιτεί την εξεύρεση εξωτερικής χρηματοδότησης ώστε να δοθεί λύση. Για τα τρία τέταρτα των σταθμών που μελετήθηκαν δεν υπήρχε μια τέτοια χρηματοδότηση, πράγμα που οδηγούσε σε φτωχή στέγαση, ανεπαρκές προσωπικό, χαμηλό μισθό και κακές συνθήκες εργασίας.

Όταν τα παιδιά ήταν 18 μηνών έγινε παρατήρηση των παιδιών με τον βασικό ενήλικα επιφορτισμένο με τη φροντίδα τους στη διάρκεια της ημέρας. Στη σχετική βιβλιογραφία για τις αλληλεπιδράσεις παιδιού - ενήλικα, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε τέτοιες πτυχές της αλληλεπίδρασης όπως στοργή, επικοινωνία και ανταπόκριση. Αυτά είναι στοιχεία κλειδιά στην ποιότητα της φροντίδας.

Ως προς την στοργή, την επικοινωνία και την ανταπόκριση, προέκυψε ένα παρόμοιο μοντέλο από τις παρατηρήσεις του παιδιού με τον ενήλικα τον επιφορτισμένο με την φροντίδα του (Melhuish, Mooney, Martin and Lloyd, 1990). Οι ομάδες παιδιών που τα φρόντιζε η ίδια η μητέρα στο σπίτι ή κάποιος συγγενής, έδειχναν περισσότερες αλληλεπιδράσεις απ' ότι η ομάδα με παιδοκόμο, η οποία, με τη σειρά της, έδειξε περισσότερες αλληλεπιδράσεις απ' ότι η ομάδα των παιδιών που στέλνονταν σε σταθμό. Στις δύο πρώτες ομάδες το παιδί βρισκόταν με κάποιο μέλος της οικογένειας κι έτσι οι διαφορές σε σχέση με τις άλλες ομάδες ως προς την στοργικότητα έπρεπε να αναμένονται εξαιτίας της φύσης του συναισθηματικού δεσίματος μεταξύ ενήλικα και παιδιού. Οι διαφορές σε άλλες συμπεριφορές, συμπεριλαμβανομένων της επικοινωνίας και της ανταπόκρισης, πιθανώς α-

ντικατοπτρίζουν τις συνέπειες της αναλογίας παιδιών: ενήλικων και του μεγέθους της ομάδας.

Όταν τα παιδιά ήταν 3 χρονών πραγματοποιήθηκε ένα παρόμοιο σύνολο παρατηρήσεων των παιδιών της μελέτης με τον κύριο ενήλικα τον επιφορτισμένο με την φροντίδα τους κατά τη διάρκεια της ημέρας. Τα δεδομένα των συνεντεύξεων με τους ενήλικες παρουσίασαν μια ανάλογη εικόνα με εκείνη των 18 μηνών που είχε γίνει νωρίτερα όσον αφορά στα βασικά χαρακτηριστικά των ενήλικων και του περιβάλλοντος φροντίδας. Οι παρατηρήσεις των παιδιών στο κύριο περιβάλλον παροχής φροντίδας ήταν βασικά οι ίδιες όπως είχαν συμβεί νωρίτερα, εκτός από το ότι το φάσμα των συμπεριφορών που καταγράφηκαν είχε διαφοροποιηθεί ώστε να αντικατοπτρίζει τα διαφορετικά μοτίβα συμπεριφοράς των παιδιών ηλικίας 3 χρονών. Και πάλι βρέθηκαν ουσιώδεις διαφορές που παρατηρήθηκαν στις αλληλεπιδράσεις οι οποίες συντελέστηκαν σε διαφορετικά πλαίσια (Melhuish, Martin and Mooney, 1991).

Γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη

Στην ηλικία των 18 μηνών μετρήθηκαν η νοητική ανάπτυξη (με το Δείκτη Νοητικής Εξέλιξης της Bayley), η γλωσσική και η κοινωνική εξέλιξη. Δεν βρέθηκαν ενδείξεις επιδράσεων από την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας στη νοητική τους ανάπτυξη. Η γλωσσική τους ανάπτυξη μετρήθηκε με βάση την παραγωγικότητα της εκφραστικής γλώσσας, π.χ. αριθμός απλών λέξεων και αριθμός συνδυασμού λέξεων που λέει το παιδί. Οι διαφορές μεταξύ των ομάδων με ημερήσια φροντίδα δεν υπήρξαν σημαντικές ως προς τον αριθμό των απλών λέξεων. Βρέθηκαν όμως σημαντικές διαφορές όσον αφορά στον αριθμό συνδυασμού λέξεων. Τα παιδιά στους σταθμούς βρέθηκαν να έχουν τη χαμηλότερη επίδοση στον αριθμό

συνδυασμού λέξεων. Αυτή η διαφορά προέκυψε μετά τη συνεκτίμηση, ως πιθανή αιτία επιδράσεων σε μια λογιστική παλινδρομική ανάλυση, του εξελικτικού τους σταδίου στην αρχή της μελέτης, της εκπαίδευσης της μητέρας και του φύλου (Melhuish, Lloyd, Martin and Mooney, 1990). Όμως, αν οποιαδήποτε από τις μεταβλητές «σήματα επικοινωνίας που λαμβάνει το παιδί» ή «ανταπόκριση στα σήματα που στέλνει το παιδί», εισάγονταν σε αυτή την παλινδρομική ανάλυση, τότε το αποτέλεσμα αυτό για τους σταθμούς θα εξαλειφόταν. Έτσι θα φαινόταν ότι η διαφορά για την ομάδα παιδιών που στέλνονταν σε σταθμούς ήταν επακόλουθο του διαφορετικού μοτίβου αλληλεπιδράσεων που συνέβηκαν στους σταθμούς, ιδιαίτερα ως προς τα σήματα επικοινωνίας και ανταπόκρισης που δεχόταν το παιδί. Αυτό θα σήμαινε ότι, αν οι σταθμοί έδειχναν υψηλότερα επίπεδα επικοινωνίας και ανταπόκρισης, δε θα προέκυπταν τέτοια αποτελέσματα.

Στο επόμενο στάδιο της μελέτης που πραγματοποιήθηκε όταν τα παιδιά ήταν 3 χρονών, ένα παρόμοιο σύνολο δεδομένων συλλέχθηκαν από το παιδί, τη μητέρα του, και το βασικό ενήλικα που φρόντιζε το παιδί. Η εξέλιξη της νοημοσύνης και της γλωσσικής ικανότητας μετρήθηκαν στην ηλικία των 3 χρόνων με τις υποκλίμακες της Βρετανικής Κλίμακας Ικανοτήτων (British Ability Scale). Όσον αφορά τη νοημοσύνη, δεν βρέθηκαν επιδράσεις από την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας. Βρέθηκε όμως σημαντική διαφορά στη γλωσσική εξέλιξη των παιδιών που πήγαιναν σε σταθμούς. Τα παιδιά της ομάδας των σταθμών έδειξαν χαμηλότερες επιδόσεις στο λεξιλόγιο απ' ότι οι υπόλοιπες ομάδες. Αυτό το αποτέλεσμα έδειξε να είναι το επακόλουθο των χαμηλότερων επιπέδων επικοινωνίας κι ανταπόκρισης σε αυτή την ομάδα (Melhuish, 1991). Αυτό το αποτέλεσμα υποδηλώνει ότι η προηγούμενη διαφορά που είχε εντοπιστεί στην γλωσσική ανάπτυξη παρέμεινε και στην η-

λικία των 3 χρόνων. Και στην ηλικία των 6 χρόνων επίσης, σημειώθηκαν παρόμοια αποτελέσματα με τις ίδιες μετρήσεις που χρησιμοποιήθηκαν στην ηλικία των 3 χρόνων. Ακόμη, μια επίδραση της σταθερότητας της ημερήσιας φροντίδας ήταν φανερή και στην γνωστική εξέλιξη. Τα παιδιά εκείνα που είχαν ασταθή μοντέλα φροντίδας με πολλές αλλαγές του ενήλικα που τα φροντίζει, έτειναν να έχουν χαμηλότερες επιδόσεις στις μετρήσεις νοημοσύνης, ακόμη και μετά τη συνεκτίμηση και άλλων σχετικών παραγόντων, όπως η κοινωνική τάξη (Melhuish, Hennesy, Martin and Moss, 1991).

Κοινωνική ανάπτυξη

Η κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών στους 18 μήνες μετρήθηκε με απευθείας παρατήρηση, τις αναφορές των μητέρων και τις αναφορές των ερευνητών.

Δύο πλευρές της κοινωνικής ανάπτυξης παρουσίασαν διαφορές σε σχέση με την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας. Πρώτον, τα παιδιά που πήγαιναν σε σταθμούς δεν αναστατώνονταν ιδιαίτερα από τη συνάντησή τους με άγνωστα σε αυτά άτομα· αυτό όμως συχνά δεν ίσχυε για τα υπόλοιπα παιδιά. Δεύτερον, βρέθηκαν διαφορές στο άγχος του αποχωρισμού όταν κοιτάζαμε το πώς τα παιδιά αντιδρούσαν αν αποχωρίζονταν από τη μητέρα (Melhuish, 1987). Τα παιδιά στην ομάδα των σταθμών έδειξαν μεγαλύτερο άγχος αποχωρισμού με την ομάδα των παιδοκόμων να ακολουθεί. Οι ομάδες των παιδιών που δέχονταν τη φροντίδα των συγγενών και των ίδιων των μητέρων έδειξαν μικρότερο άγχος αποχωρισμού.

Η κοινωνική εξέλιξη των παιδιών στην ηλικία των 3 χρόνων μετρήθηκε με βάση διάφορες πτυχές της συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκαν:

1. Το Ερωτηματολόγιο Διερεύνησης Συμπεριφοράς (Behavioural Screening Questionnaire: Richman and Graham, 1971), το οποίο

επικεντρώνεται σε προβλήματα συμπεριφοράς και συμπληρώθηκε από τη μητέρα.

2. Το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικής Συμπεριφοράς (Social Behaviour Questionnaire), το οποίο αξιολόγησε το παιδί ως προς το πόσο επιθετικό, λεκτικά κοινωνικό, ανεξάρτητο, συνεσταλμένο και θετικά κοινωνικό είναι, και συμπληρώθηκε κι αυτό από τη μητέρα, και,

3. Οι κλίμακες αξιολόγησης των παρατηρητών για την ανταπόκριση των προσώπων μητέρας-μητέρας και ενήλικα που φροντίζει το παιδί-τη συνεργατικότητα, την πρόκληση φόβου στα παιδιά, την ένταση και το γενικό συναισθηματικό τόνο, έτσι όπως αξιολογήθηκε στην προηγούμενη φάση της έρευνας.

Βρέθηκαν κάποιες επιδράσεις της ημερήσιας φροντίδας που σχετιζόνταν με το συνολικό χρόνο εμπειρίας του παιδιού σε αυτήν κατά τα τρία πρώτα χρόνια της ζωής του. Αυτές οι επιδράσεις αναφέρονταν στις λιγότερες κοινωνικές αναστολές, την κοινωνικότητα προς τον παρατηρητή, τη συνεργατικότητα, τη θετική διάθεση, την ομιλία προς τον παρατηρητή (με βάση την αξιολόγηση του παρατηρητή), κι όλα αυτά αυξάνονταν όσο μεγαλύτερη ήταν και η εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας.

Βρέθηκε και μια σημαντική επίδραση που σχετιζόταν με τον τύπο της ημερήσιας φροντίδας του παιδιού. Αυτό ήταν ότι τα παιδιά που πήγαιναν σε σταθμό έδειξαν υψηλότερα επίπεδα θετικής κοινωνικότητας, π.χ. συμπεριφορές τέτοιες όπως μοιρασιά, συνεργασία κι ενσυναίσθηση, σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά. Συνεπώς αποδεικνύεται ένα όφελος από την εμπειρία του σταθμού (Melhuish, 1991).

Στη φάση των 6 χρόνων μετρήθηκαν διάφορες πτυχές της κοινωνικής ανάπτυξης. Το υλικό συλλέχθηκε από το παιδί, από αναφορές της μητέρας και από την αναφορά των δασκάλων. Οι μετρήσεις που χρησιμοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

1. Ερωτηματολόγιο A του Rutter για τη συ-

μπεριφορά του παιδιού, που συμπληρώθηκε από τους γονείς (Rutter, Tizard and Whitmore, 1970),

2. Ερωτηματολόγιο B του Rutter για τη συμπεριφορά του παιδιού που συμπληρώθηκε από τους δασκάλους (Rutter, 1967),

3. Κλίκακες Κοινωνικών Ικανοτήτων της IOWA (Pease, Clark and Crase, 1982) που δόθηκαν στο παιδί,

4. Εικονογραφημένη Κλίμακα Αντιληπτικών Ικανοτήτων και Κοινωνικής Αποδοχής (Harter and Pike, 1983) που δόθηκε στο παιδί,

5. Ερωτηματολόγιο Προκοινωνικής Συμπεριφοράς, που συμπληρώθηκε από τους δασκάλους (Weir and Duveen, 1981).

Ενώ αυτές οι πτυχές της κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάστηκαν από μεταβλητές όπως το φύλο και η κοινωνική τάξη, δεν βρέθηκαν σημαντικές επιδράσεις που να συνδέονται με την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας. Αυτό υποδηλώνει ότι οι προηγούμενες εμπειρίες είχαν υπερκαλυφθεί από μεταγενέστερες εμπειρίες. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα πιθανώς αντικατοπτρίζει την αυξημένη ομοιότητα των εμπειριών των παιδιών μετά την ηλικία των 3 χρονών όταν πλέον τα περισσότερα ξεκίνησαν να παρακολουθούν είτε μια ομάδα-παιχνιδιού ή μια τάξη νηπιαγωγείου, και φυσικά, όλα είχαν σαν κοινό σημείο την εμπειρία ενός χρόνου σχολικής εκπαίδευσης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η μελέτη έδειξε ότι κάποιες πτυχές της ανάπτυξης των παιδιών μπορεί να είναι πιο επιρρεπείς στην εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας. Οι συνέπειες στη γλωσσική ανάπτυξη που προέκυψαν από αυτήν τη μελέτη πιθανότατα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν περισσότερο ως αποτέλεσμα των επιδράσεων της ποιότητας της φροντίδας παρά της μορφής της φροντίδας αυτής. Αυτό οφείλεται στο ότι η φύση των αλληλεπι-

δράσεων που βιώνει το παιδί ήταν η σημαντικότερη μεταβλητή που προέβλεψε την γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού, κι έτσι, η εμπειρία της αλληλεπίδρασης φαίνεται να είναι ένα κεντρικό χαρακτηριστικό κάθε ορισμού της ποιότητας της παιδικής φροντίδας. Σε αυτή τη μελέτη η ποιότητα και ο τύπος της φροντίδας αλληλοεξαρτώνται σε τέτοιο βαθμό που είναι δύσκολο να διαχωρίσεις αυτές τις πλευρές της ημερήσιας φροντίδας. Αυτό αντικατοπτρίζει τα χαρακτηριστικά της παρεχόμενης ημερήσιας φροντίδας στη Μεγάλη Βρετανία κατά την περίοδο που έγινε αυτή η μελέτη. Αν ένας επαρκής αριθμός σταθμών υψηλής ποιότητας είχε συμπεριληφθεί στη μελέτη, τότε οι ξεχωριστές πτυχές της ποιότητας και του τύπου της φροντίδας θα μπορούσαν να είναι πιο διακριτές. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Σουηδία όπου υπάρχει μεγαλύτερη εμπειρία από την χρήση βρεφονηπιακών σταθμών και περισσότερες χρηματοδοτικές πηγές και παρακολούθηση της ποιότητας της ημερήσιας φροντίδας, δεν υπάρχει ένδειξη διαφοροποιημένων επιδράσεων από την φροντίδα που παρέχουν οι σταθμοί (Hwang, Broberg and Lamb, 1990, Anderson, 1989 και 1991). Αποτελέσματα άλλων μελετών ενίσχυσαν μια τέτοια ερμηνεία και οι Carew (1980), Rubenstein και Howes (1983) και McCartney (1984), αναφέρουν ότι τα παιδιά που δέχονταν ημερήσια φροντίδα όταν είχαν ενήλικες που ανταποκρίνονταν περισσότερο και με μεγαλύτερη ευαισθησία είχαν και καλύτερες επιδόσεις στην γλωσσική τους ανάπτυξη.

Τα αποτελέσματα στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη αποδεικνύουν κάποιες συγκεκριμένες επιδράσεις τόσο ως προς την ποσότητα όσο και τη μορφή αυτής της ημερήσιας φροντίδας. Ο Belsky (1988) έχει υποστηρίξει ότι η εκτεταμένη ημερήσια φροντίδα πλήρους χρονικής διάρκειας κατά το πρώτο έτος της ζωής είναι ένας επικίνδυνος παράγοντας ο οποίος μπορεί να αυξήσει

την πιθανότητα ανασφαλούς δεσμού με τη μητέρα. Αν αληθεύει μια τέτοια πρόταση τότε θα υπήρχαν επιπτώσεις και για τα παιδιά της μελέτης που αναφέρθηκαν εδώ. Παρόλα αυτά, τα αποτελέσματα στους 18 μήνες, που είναι και η πιο πιθανή ηλικία να προκαλέσει τέτοιες συνέπειες, ως προς τις επιδράσεις που συνδέονται με χαμηλά επίπεδα στοργικότητας, επικοινωνίας και ανταπόκρισης, ερμηνεύονται καταλλήλοτερα όταν αναφέρονται στον τύπο ή την ποιότητα της ημερήσιας φροντίδας παρά όταν αναφέρονται στις επιδράσεις της μηγονεϊκής φροντίδας. Έτσι, οι επιδράσεις αυτές κάλλιστα μπορούν να είναι προϊόν διαφορών στην ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας. Οι διαφορές αυτές αντικατοπτρίζουν το κοινωνικό πλαίσιο του φορέα παροχής ημερήσιας φροντίδας στη Μεγάλη Βρετανία και δεν εντοπίζονται σε άλλες χώρες με υψηλότερα επίπεδα οικονομικής ενίσχυσης για την ημερήσια φροντίδα, συμπεριλαμβανομένων και των σταθμών. Αυτή η ερμηνεία μπορεί κάλλιστα να δικαιολογηθεί και τα Αμερικανικά αποτελέσματα, καθώς, όπως δείχνουν οι μεγάλης κλίμακας έρευνες, η ημερήσια φροντίδα που προσφέρεται στην Αμερική είναι χαμηλής ποιότητας (Whitebook, Howes and Phillips, 1989).

Άλλη έρευνα έχει δείξει ότι διάφοροι παράγοντες που είναι παρόντες στα περιβάλλοντα ημερήσιας φροντίδας σε αυτή τη μελέτη, έχουν επηρεάσει τις διαφορές στην ποιότητα των αλληλεπιδράσεων που παρατηρήθηκαν και πιθανόν και τις επιδράσεις τους στην ανάπτυξη του παιδιού. Ένας τέτοιος παράγοντας είναι το μέγεθος της ομάδας, το οποίο οι Ruopp, Travers, Glantz και Goelen (1979) βρήκαν να είναι σημαντικό για τις αλληλεπιδράσεις προσωπικού - παιδιών. Παρόμοια ευρήματα αναφέρονται και σε πειραματικές ομάδες που μελετήθηκαν από τους Schaffer και Liddell (1984). Επίσης, η αναλογία παιδιών : ενηλίκων, η οποία συνδέεται με το μέγεθος της

ομάδας, φαίνεται να έχει κάποια επίδραση, όπως αναφέρεται από την Howes (1991). Η σταθερότητα παραμονής στους ενήλικες τους επιφορτισμένους με τη φροντίδα του παιδιού έχει επίσης συνδεθεί με τη γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, όπως αναφέρεται στην Εθνική Μελέτη για το Προσωπικό της Ημερήσιας Φροντίδας, (Howes and Phillips, 1989), και τα παιδιά στους σταθμούς φαίνεται να έχουν ένα μεγαλύτερο φάσμα ενηλίκων που τα φροντίζουν, πράγμα που οφείλεται στην αλλαγή προσωπικού, ακόμα κι αν παραμείνουν στον ίδιο σταθμό. Ο χαμηλός μισθός και οι συνθήκες εργασίας συμβάλλουν στη μεγάλη συχνότητα αλλαγής προσωπικού. Οι απαιτήσεις που έχουν οι εργοδότες από το προσωπικό, πέρα από τη φροντίδα του παιδιού, φαίνεται να επηρεάζουν την ποσότητα, και την ποιότητα της αλληλεπίδρασης προσωπικού - παιδιού και, όπου υπάρχει χαμηλή οικονομική ενίσχυση και λιγοστές πηγές για την ημερήσια φροντίδα, το προσωπικό φαίνεται να δέχεται πολλές άλλες πιέσεις που κυμαίνονται από δουλειές νοικοκυριού έως ανεύρεση χρηματοδότησης.

Η έρευνα που αναφέρθηκε εδώ διεξήχθη στη Μεγάλη Βρετανία στα μέσα του 1980. Τί μας έχει δείξει όμως η έρευνα από άλλες χώρες;

Οι Melhuish και Moss (1991) κάνουν αναφορά σε μια σύγκριση της κοινωνικής πολιτικής πέντε κρατών και την επίδραση της πολιτικής τους αυτής στα παιδιά και την ανάπτυξή τους. Σε αυτή την εργασία γίνεται εμφανές ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των κρατών όσον αφορά στην παροχή φροντίδας και αυτές οι διαφορές συνδέονται με διαφορές στην ανάπτυξη των παιδιών. Για παράδειγμα, στις Σκανδιναβικές χώρες, υπάρχει μια μακρά ιστορία εκτεταμένης παροχής υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας από το δημόσιο φορέα. Όχι μόνο η παροχή είναι εκτεταμένη αλλά έχουν γίνει και μεγάλες προσπάθειες να επιβε-

βαιώσουν την ποιότητα αυτών των υπηρεσιών. Η έρευνα σε αυτές τις χώρες δεν έχει δώσει ευρήματα για τυχόν τραυματικές επιδράσεις από την ημερήσια φροντίδα και υπάρχουν ενδείξεις για θετικά οφέλη στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών σαν συνέπεια των εμπειριών από την υψηλής ποιότητας ημερήσια φροντίδα με γενναίες αναλογίες παιδιών : ενηλίκων, καλή στέγαση κι εξοπλισμό, καλά εκπαιδευμένο προσωπικό και προσεγμένα προγράμματα φροντίδας (Hwang, Broberg and Lamb, 1991).

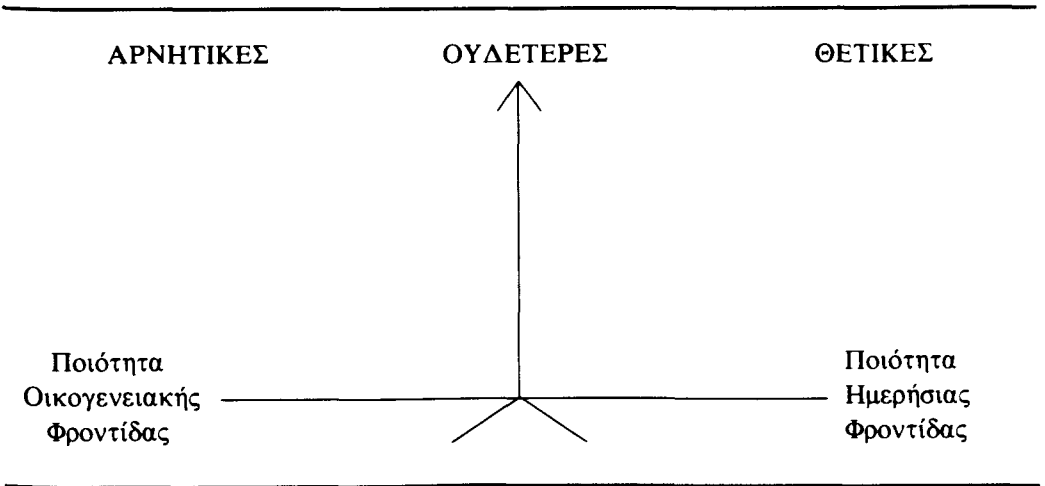
Παρόλα αυτά στη Γαλλία, ενώ υπάρχει εκτεταμένη παροχή υπηρεσιών μέριμνας, δίνεται μικρή προσοχή στην ποιότητα αυτής της ημερήσιας παιδικής φροντίδας, με συνέπεια η ποιότητά της να ποικίλλει από καλή, μέτρια έως και πολύ φτωχή. Η έρευνα στη Γαλλία που έχει δείξει ότι τα παιδιά μπορούν να ωφεληθούν ή να μειονεκτήσουν από την εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας (Balleyguier, 1991), δείχνει ότι τα αντιφατικά αποτελέσματα συνδέονται με διαφορές στην ποιότητα φροντίδας.

Έτσι, τα αποτελέσματα της έρευνας στη Βρετανία και Αμερική, τα οποία συχνά έχουν δείξει αρνητικές επιπτώσεις που συνδέονται με την εμπειρία ημερήσιας φροντίδας, χρειάζεται να αναθεωρηθούν κάτω από το φως της φύσης της παροχής υπηρεσιών παιδικής μέριμνας σ' εκείνες τις χώρες. Το μάθημα που παίρνουμε είναι ότι σε χώρες όπως η Βρετανία και η Αμερική, όπου η παροχή υπηρεσιών παιδικής φροντίδας αφήνεται παντελώς στη δύναμη της ελεύθερης αγοράς, η ποιότητα των υπηρεσιών θα ποικίλλει και η ύπαρξη χαμηλής ποιότητας υπηρεσιών θα συνδέεται με τραυματικά αποτελέσματα. Αλλά αυτό δεν είναι αναπόφευκτο και η εφαρμογή μιας πολιτικής που να ρυθμίζει την ποιότητας της ημερήσιας φροντίδας μπορεί να οδηγήσει σε μια άνοδο των υπηρεσιών αυτών με εύκολα αποδεκτά οφέλη για τα παιδιά.

Η κατάσταση στη Βρετανία, ωστόσο, μπορεί να αλλάξει λίγο. Τα τελευταία 3-4

χρόνια, οι πολιτικοί και άλλοι φορείς έχουν ενδιαφερθεί για τη «δημογραφική ωρολογιακή βόμβα», που σημαίνει ότι θα υπάρχει σημαντικά μικρότερος αριθμός ατόμων που αφήνουν το σχολείο για να μπου στην αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90. Έτσι, περισσότερες γυναίκες θα ενθαρρυνθούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας ώστε να καλυφθεί αυτή η πτώση. Αυτό προκαλεί και μια ανάγκη για μεγαλύτερη παροχή υπηρεσιών ημερήσιας φροντίδας και η κυβέρνηση έχει ενθαρρύνει τους εργοδότες και την ιδιωτική αγορά ώστε να προσφέρει τέτοιες υπηρεσίες. Εν μέρει, ως μια συνέπεια αυτών των εξελίξεων, έχει υπάρξει μια ξαφνική αύξηση στον αριθμό των σταθμών από ιδιωτική πρωτοβουλία. Αυτοί διπλασιάστηκαν σε αριθμό μεταξύ των ετών 1987 και 1990. Ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία αυτών των νέων σταθμών είναι ότι συνήθως είναι πολύ καλύτερα επιχορηγούμενοι απ' ότι οι παλαιότεροι. Πολλές εταιρείες, ιδιαίτερα του χρηματοοικονομικού τομέα, έχουν δώσει μεγάλα ποσά σε αυτούς τους νέους σταθμούς έτσι ώστε να έχουν καλύτερη στέγαση, εξοπλισμό, αναλογίες παιδιών : ενηλίκων και μεγαλύτερη υποστήριξη. Έτσι, φαίνεται ότι η ποιότητα της παιδικής μέριμνας που παρέχεται από πολλούς από αυτούς τους σταθμούς θα είναι καλύτερη απ' ότι εκείνη που υπήρχε παλαιότερα.

Ήταν χαρακτηριστικό της έρευνας στο χώρο της μη-γονεϊκής ημερήσιας φροντίδας, να υπάρχουν πολλά αντικρουόμενα ευρήματα: μερικές έρευνες ανέφεραν θετικές επιδράσεις και μερικές άλλες αρνητικές. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στα διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα, όπως αναφέρεται από τους Melhuish και Moss (1991). Παρόλα αυτά, άλλο ένα στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η σχέση μεταξύ της φροντίδας που παρέχεται από την ίδια την οικογένεια και της φροντίδας που παρέχεται από τους φορείς ημερήσιας φροντίδας. Για να εκτιμήσουμε το αποτέλεσμα

Σχήμα 1: Επιδράσεις της ημερήσιας φροντίδας

της ημερήσιας φροντίδας στην εξέλιξη των παιδιών, είναι απαραίτητο να θυμηθούμε ότι δεν είναι σημαντικό μόνο το περιβάλλον της φροντίδας. Ακόμα και τα παιδιά που δέχονται ημερήσια φροντίδα πλήρους χρονικής διάρκειας, περνούν μεγάλο μέρος της ημέρας στο σπίτι τους και η εξέλιξή τους θα διαμορφωθεί και από τα δύο περιβάλλοντα και τη σχέση μεταξύ τους. Αυτή η σχέση παρουσιάζεται στο Σχήμα 1. Η ποιότητα της φροντίδας, είτε παρέχεται από την οικογένεια είτε από κάποιο τύπο ημερήσιας φροντίδας, αντιπροσωπεύεται από τα βάρη στις άκρες ενός ζυγού. Όταν η ποιότητα της φροντίδας και στα δύο πλαίσια είναι ισοδύναμη ή ισορροπημένη, τότε ο δείκτης δείχνει ουδέτερο και φαίνεται να έχει μικρές επιδράσεις η εμπειρία της ημερήσιας φροντίδας. Εκεί όπου η ποιότητα της φροντίδας στους φορείς παροχής ημερήσιας φροντίδας είναι ανώτερη σε μερικές σημαντικές πτυχές από εκείνη που παρέχεται από την οικογένεια, τότε ο δείκτης θα δείχνει θετικό, π.χ. τα παιδιά που λαμβάνουν ημερήσια φροντίδα φαίνονται να δέχονται θετικές ή ωφέλιμες επιδράσεις, όπως φαίνε-

ται και σε πολλές μελέτες παιδιών από μειονεκτούσες οικογένειες που δέχτηκαν καλής ποιότητας ημερήσια φροντίδα (Golden et al., 1978, Ramey and Mills, 1977, O'Connell and Farran, 1982). Εκεί όμως που η ποιότητα της ημερήσιας φροντίδας είναι κατώτερη από εκείνη που προσφέρεται από την ίδια την οικογένεια, τότε μπορεί να έχουμε αρνητικά ή τραυματικά αποτελέσματα, όπως σημειώνεται σε μια τουλάχιστον μελέτη τόσο στις Η.Π.Α. όσο και στη Μεγάλη Βρετανία (Desai et al., 1989, Melhuish et al., 1990).

Έτσι, τόσο οι θετικές όσο και οι αρνητικές επιδράσεις της ημερήσιας φροντίδας, αναμένονται ως μια λειτουργία της σχέσης μεταξύ οικογενειακής και ημερήσιας φροντίδας, χωρίς επιπτώσεις εκεί όπου υπάρχει σχετική ισοδυναμία στην ποιότητα της φροντίδας που προσφέρουν τα διάφορα πλαίσια. Από αυτό το επιχείρημα εξυπακούεται ότι η ίδια η ημερήσια φροντίδα μπορεί να έχει διαφορετικά αποτελέσματα για διαφορετικές ομάδες παιδιών ανάλογα με τη σχετική ποιότητα της φροντίδας που παρέχεται μέσα στην ίδια την οικογένεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Ainsworth M.D.S. et al. *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation* Hillsdale, N.J., Lawrence Erlbaum Associates, 1978.
- Andersson B-E. The effects of public day care: a longitudinal study. *Child Development*, 1989, 60, 857-866.
- Andersson B-E. Effects of day care on cognitive and socio-emotional competence of thirteen-year-old Swedish schoolchildren. *Child Development*, 1992, 63, 20-36.
- Balleguier G. French research on day care. In E. C. Melhuish and P. Moss (Ed.), *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.
- Brown A. L. and Ferrara R. A. Diagnosing zones of proximal development. In J. V. Wertsh (Ed.), *Culture, communication and cognition: Vygotskian perspectives*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Belsky J. The «effects» of infant day care reconsidered. *Early Childhood Research Quarterly*, 1988, 3, 235-272.
- Carew J. V. Experience and development of intelligence in young children at home in day care. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1980, 45(6-7, serial No. 187).
- Clarke-Stewart K. A. Interactions between mothers and their young children: characteristics and consequences. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1973, 38, serial no. 153.
- Desai S., Chase-Lansdale P. L. and Michael, R. T. Mother or market? Effects of maternal employment on the intellectual ability of four-year-old children. *Demography*, 1989, 26, 545-561.
- Gathorne-Hardy J. *The Rise and Fall of the British Nanny*. London, Hodder and Stoughton, 1972.
- Goelman H. and Pence A. Effects of child care, family and individual characteristics on children's language development: The Victoria day care research project. In D. A. Phillips (Ed.), *Quality in child care: What does research tell us?* Washington, DC: National Association for the Education of Young Children, 1987.
- Goelman H. Day care in Canada. In M. E. Lamb K. J. Stenberg C-P. Hwang A.G. Broberg (Eds.) *Child care in context*. Hillsdale, N.J.; Lawrence Erlbaum Associates, 1992.
- Golden M., et al. *The New York City infant day care study*. New York, Medical and Health Research Association of New York City, 1978.
- Harter S. and Pike, R. The pictorial scale of perceived competence and social acceptance for young children. *Child Development*, 1984, 55, 1969-1982.
- Howes C. Peer interaction in young children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1988, 53 (1, serial no. 217).
- Howes C. Caregiving environments and their consequences for children: The experience in the United States. In E. C. Melhuish and P. Moss (Eds.), *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.

- Howes C. and Hamilton C. E. Children's relationships with child care teachers: Stability and concordance with parental attachments. *Child Development*, (in press).
- Hwang C-P., Broberg A. and Lamb M. E. Research on day care for young children in Sweden. In E. C. Melhuish and P. Moss (Eds.), *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.
- McGuire J. Social interactions of young, withdrawn children in day nurseries. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 1991, 9, 169-180.
- Martin J. and Roberts C. *Women and Employment: a Lifetime Perspective*. London, HMSO, 1984.
- Maruani M. *The position of women on the labour market*. Report No. 36, Womens Information Services. Brussels; Commission of the European Communities, 1992.
- McCartney K. Effects of quality of day care environment on children's language development. *Developmental Psychology*, 1984, 20, 244-260.
- Melhuish E. C. Socio-emotional behaviour at 18 months as a function of day care experience, temperament and gender. *Infant Mental Health Journal*, 1987, 4, 364-373.
- Melhuish E. C. Research on day care for young children in the United Kingdom. In E. C. Melhuish and P. Moss (Eds.) *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.
- Melhuish E. C. and Moss P. (Eds.) *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.
- Melhuish E. C. et al. Type of day care at 18 months: I Differences in interactional experience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1990, 31, 849-860.
- Melhuish E. C. et al. Type of day care at 18 months: II Relations with cognitive and language development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1990, 31, 861-870.
- Melhuish E. C. et al. How similar are day care groups before the start of day care. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 1991, 12, 331-345.
- Melhuish E. C., Martin S. and Mooney A. Differing experiences of three-years-olds within various types of child care. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 1991, 9, 116-127.
- Melhuish E. C. et al. Does day care affect development over the first six years? *Conference of the International Society for the Study of Behavioural Development*, Minneapolis, July, 1991.
- O'Connell J. C. and Farran D. C. Effects of day care experience on the use of intentional communicative behaviors in a sample of socio-economically depressed infants. *Developmental Psychology*, 1982, 18, 22-29.
- Pease D., Clark S. G. and Crase S. J. *Iowa social competency scales*. Department of child development research laboratories, Iowa State University, Ames, Iowa, 1982.
- Phillips D. A. The social context of child care in the United States. In E. C. Melhuish and P. Moss (Eds.), *Day care for young children: International perspectives*. London, Routledge, 1991.
- Ramey C. T. and Mills P. Social and intellec-

- tual consequences of day care for high-risk infants. In R. Webb (Ed.), *Social development in children: daycare programs and research*. Baltimore, John Hopkins University Press, 1977.
- Richman N. and Graham P. A behavioural screening questionnaire for use with three year old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1971, 12, 5-33.
- Rubenstein J. L. and Howes C. Socio-emotional development of toddlers in day care: the role of peers and individual differences. In S. Kilmer (Ed.), *Advances in early education and day care*. San Francisco: JAI Press, 1983.
- Ruopp R. et al. *Children at the center: Final results of the national day care study*. Cambridge, MA: Abt Associates, 1979.
- Rutter M. A children's behaviour questionnaire for completion by teachers: preliminary findings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1967, 8, 5-11.
- Rutter M., Tizard J. and Whitmore K. (Eds.) *Education, health and behaviour*. London, Longman, 1970.
- Schaffer H. R. and Liddell C. Adult-child interaction under dyadic and polyadic conditions. *British Journal of Developmental Psychology*, 1984, 2, 33-42.
- Sroufe L. A. The role of the infant-caregiver attachment in development. In J. Belsky and T. Nezworski (Eds.) *Clinical Implications of Attachment*. Hillsdale, N.J: Lawrence Erlbaum Associates, 1989.
- Tizard J., Moss P. and Perry J. *All Our Children*. London: Temple Smith, 1976.
- Vygotsky L. The genesis of higher mental functions. In J. V. Wertsh (Ed.), *The concept of activity in Soviet psychology*. Armonk, N.Y., Sharpe, 1981.
- Weir K. and Duveen G. Further development and validation of the prosocial behaviour questionnaire for use by teachers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1981, 22, 357-374.
- Whitebook M., Howes C. and Phillips D. A. *The national day care staffing study*. Oakland: Child Care Employee Project, 1989.
- Young G. and Lewis M. Effects of familiarity and maternal attention on infant peer relations. *Merrill-Palmer Quarterly*, 1979, 25, 105-119.